

Els historicismes de la revolució liberal: nous significats per als espais de Barcelona

Jordi Roca Vernet

Universitat Rovira i Virgili

Facultat de Lletres

Departament d'Història i Història de l'Art

Campus Catalunya

Av. Catalunya, 35

43002 Tarragona (Espanya)

jordi.rocav@urv.cat

RESUM: L'historicisme fou un element comú de la cultura liberal a Catalunya i adoptà diverses formulacions entre moderats i progressistes. Aquesta recerca se centra en la seva projecció en els espais de Barcelona. A través de la seva popularització, l'historicisme va permetre que el món popular se l'apropriés. L'enderroc de la Ciutadella es convertí en el projecte culminant de l'historicisme popular i democràtic, i la materialització del seu lideratge, en la transformació urbanística de la ciutat, iniciada amb la revolució liberal. L'historicisme popular formulà la seva pròpia historicitat del canvi polític a partir dels discursos historicistes precedents de moderats i progressistes.

PARAULES CLAU: liberalismes, historicisme, Ciutadella, Universitat, palau de la Generalitat, Barcelona.

Historicisms of the Liberal Revolution: Giving New Meanings
to Barcelona's Spaces

ABSTRACT: Historicism was a common element of liberal culture in Catalonia, taking various shapes and guises among moderate and progressive sectors. This study focuses on the shape given to its formulations in the spaces of Barcelona. Through its popularisation, historicism enabled the wider public to become more closely engaged with liberal culture. The demolition of the Barcelona fortress known as the Ciutadella was to become the

ROCA VERNET, Jordi (2016), «Els historicismes de la revolució liberal: nous significats per als espais de Barcelona». *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 19, 305-330. ISSN: 1139-0158. ISSN-e: 1699-7468. DOI: 10.1344/cercles2016.19.1012. Data de recepció: 1/9/2015. Data d'acceptació: 15/12/2015.

culminating project of popular, democratic historicism, and the materialisation of its leadership, in the urban transformation of the city, first instigated with the Liberal Revolution. Popular historicism soon formulated its own historicity of political change based on historicist discourses originating in moderate and progressive sectors.

KEYWORDS: Liberalism, historicism, Ciutadella, University, Palau de la Generalitat, Barcelona.

Introducció

Les revolucions liberals de finals del segle XVIII i meitat del XIX, van permetre el sorgiment d'un nou model de temporalitat o experiència moderna del temps de la qual la història com a disciplina acadèmica és filla.¹ Els liberals generaren la seva pròpia consciència històrica del canvi que estaven vivint i volgueren historiar-lo. Això els abocà a recórrer a la història per explicar el seu present. Per a entendre-ho cal superar la dicotomia vell-nou que la historiografia de la nova història intel·lectual i conceptual ha considerat com a enganyosa i simplificadora, i superar també la visió d'un temps lineal, concebut com la lectura teleològica, per abordar una anàlisi que permeti pensar situacions híbrides o intermèdies que suposen la coexistència del vell i el nou.²

L'anàlisi de l'historicisme del discurs polític de la revolució liberal (1808-1843) a través dels espais de la geografia barcelonina ens permetrà posar en relleu com durant tres dècades coexistiren elements nous i vells, i alhora com la historicitat del canvi que s'estava produint ator-

1 Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, «Historia, historiografía, historicidad. Conciencia histórica y cambio conceptual», dins Manuel SUÁREZ CORTINA (ed.), *Europa del sur y América latina. Perspectivas historiográficas*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2014, pp. 35-64, especialment p. 37; Josep Maria FRADERA, «La política liberal y el descubrimiento de una identidad en Cataluña», *Hispania*, LX/2, núm. 205, 2000, pp. 673-702, especialment p. 684.

2 Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, «Historia, historiografía, historicidad...», p. 42.

gava nous significats als elements preexistents a través del relat històric. Tot plegat demostrarà com la retòrica historicista del discurs polític liberal remetia a l'elaboració d'una historicitat pròpia de la revolució que en gestava un relat per legitimar un projecte polític de present. L'estudi mostrarà que, lluny de construir-se un relat unívoc i lineal, durant la revolució liberal se solaparen diversos relats que reproduïen la pluralitat d'alternatives polítiques i culturals que generaven propostes completament disperses. Aquesta recerca ens ofereix una visió més polièdrica del liberalisme a Catalunya alhora que aporta una interpretació menys determinista de la seva vinculació primer amb els projectes de moderats i posteriorment amb la Renaixença.

L'objectiu d'aquesta recerca és observar com el discurs historicista es difongué exitosament entre els sectors populars a través de la recuperació del palau de la Generalitat i la restitució de la Universitat, i com això encoratjà la demanda popular d'enderroc de la Ciutadella que comptà amb la col·laboració del liberalisme progressista i democràtic. L'impacte de l'historicisme entre els sectors populars s'incrementà en la mesura que fou perceptible en la geografia barcelonina. Barcelona es convertí d'aquesta manera en un entorn privilegiat per nacionalitzar la ciutadania en clau historicista. La maleabilitat del discurs històric arran d'un dèbil fonament filològic³ propicià la multiplicitat d'historicismes i incentivà la reformulació d'un discurs propi en el món popular que satisfecia les seves demandes. L'originalitat de la recerca rau, d'una banda, en l'anàlisi del discurs historicista liberal en el procés de la revolució liberal a Barcelona (1820-1843) a través dels espais urbans, que esdevingué un precedent de la forma més popular i exitosa de l'historicisme liberal progressista de la meitat de segle, el nomenclàtor dels carrers de l'Eixample de Barcelona encu-

3 Josep M. FRADERA, «Bajar a la nación del pedestal», dins Carlos FORCADELL (dir.), *Quinto encuentro de estudio sobre el Justicia en Aragón*, Zaragoza, El justicia de Aragón, pp. 15-40, especialment p. 17.

nyat per Víctor Balaguer⁴ i, de l'altra, en l'observació del procés de recepció i reformulació de l'historicisme liberal entre les classes populars i el liberalisme democràtic. Aquest fet ens ajudarà a comprendre per què l'historicisme dels productes culturals populars no sempre coincidí amb el dels elaborats per la Renaixença, entesa com a representació col·lectiva que havia d'expressar i definir allò que els dirigents, principalment burgesos, volien que fos la societat catalana.⁵ Alhora, també permetrà comprendre per què la producció cultural popular tingué un contingut històric i per què algunes organitzacions i moviments polítics de base popular empraren l'historicisme per difondre els seus continguts ideològics i facilitar la mobilització dels ciutadans.⁶

Aquesta recerca té com a punt de partida la hipòtesi que l'historicisme fou un tret comú de la cultura liberal a Catalunya i que adoptà diverses formulacions entre progressistes i moderats. Alhora, la seva popularització va permetre l'elaboració d'expressions historicistes de tarannà clarament democràtic i popular que s'allunyaren de les dissenyades per les elits polítiques i culturals de la revolució liberal. L'enderroc de la Ciutadella esdevingué una peça clau de la formulació democràtica i popular perquè era interpretat com la culminació del procés de reparació dels greuges que havien patit els catalans arran del despotisme de Felip V i l'autoritarisme dels seus successors, i permetia restituir definitivament el relat d'una història catalana determinada

4 Joan PALOMAS, «Víctor Balaguer i la toponímia identitària: la formació del primer nomenclàtor de l'Eixample de Barcelona», dins Jordi CASASSAS, *Les identitats a la Catalunya contemporània*, Cabrera de Mar, La Galerada, 2009, pp. 293-316; i Marina CUCCU, «Las Calles de Barcelona de Víctor Balaguer», *Quaderns d'Història*, núm. 14, 2008, pp. 147-161.

5 Josep M. FRADERA, *La Pàtria dels catalans. Història, Política, Cultura*, Barcelona, La Magrana, 2009, pp. 98-99.

6 Pere GABRIEL, *El catalanisme i la cultura federal. Història i política del republicanisme popular a Catalunya el segle XIX*, Reus, Fundació d'Estudis Socials i Nacionals Josep Recasens, 2007.

per unes institucions representatives que garantien les llibertats dels ciutadans i desafiaven l'autoritarisme de la monarquia. D'aquesta manera, la destrucció de la Ciutadella s'erigia, per als sectors populars, com la metàfora material de l'èxit de la revolució liberal pel que significava de final d'una etapa de repressió de les llibertats alhora que implicava un desgreuge davant d'una monarquia excessivament compromesa amb la constricció de les demandes populars des del segle XVIII. La càrrega subversiva de l'historicisme popular suposava un desafiament a la construcció d'un règim liberal basat en la monarquia borbònica i, alhora, legitimava a través del passat l'adopció d'alternatives liberals més radicals.

Abans que la visió del món renaixentista s'imposés al centre de la cultura catalana, sorgí una primera generació de liberals romàntics catalans, definits tradicionalment com a unitarista i nacionalista, que maldava per estendre una visió liberal i moderada de la nació espanyola. Com apunta Angel Smith, la pàtria per a aquella primera generació era Espanya i no hi havia una reivindicació d'una identitat catalana de caràcter provincial; per a això, caldrà esperar al segon lustre de la dècada dels quaranta i, sobretot, a la dels cinquanta.⁷ Ara bé, curiosament, fou en l'etapa de la revolució liberal quan es produïren les manifestacions d'autonomia política més rellevants des de 1714, i s'expressaren en projectes polítics d'abast nacional de caràcter provincialista, federalitzant o federal. Les recerques sobre aquests encara són insuficients, però ja disposem de treballs que permeten observar com el liberalisme a Catalunya explorà el potencial descentralitzador o federal⁸ que els ofería el règim liberal en el marc d'un nou horitzó polític, la nació,

7 Angel SMITH, *The Origins of Catalan Nationalism, 1770-1898*, Londres-Nova York, Palgrave Macmillan, 2014, p. 77.

8 Anna M. GARCIA ROVIRA, «Los proyectos de España en la Revolución liberal. Federalistas y Centralistas ante la inserción de Cataluña en España (1835-1837)», *Hispania*, LIX/3, núm. 203, 1999, pp. 1007-1031.

que políticament i culturalment encara oferia un ventall de possibilitats important. Catalunya, però sobretot Barcelona, participà decisivament en la revolució liberal i estigué al capdavant dels girs progressistes de la conjuntura 1822-1823, 1835-1836 i 1841-1843, posant en relleu el lideratge del fenomen *juntista* des de la perifèria que maldava per encapçalar la construcció d'un règim liberal descentralitzat o bé federalitzant. Durant la dècada dels anys trenta, a Catalunya es percebé com un moment constitutiu de la nació liberal en la qual progressistes, radicals, demòcrates i republicans projectaren diversos models polítics que garantissin l'èxit del règim liberal, sense predeterminedar els límits territorials ni culturals d'aquests, i en què la nació pogués adoptar diverses formes i nomenclatures (Espanya, Ibèria, Corona d'Aragó, Catalunya o Barcelona), i alhora distintes formes d'organització política (confederal, federal, descentralitzada o centralitzada) en el marc d'una monarquia o república. Com diu Josep M. Fradera, aquests models han generat poc interès, pel poc fonament doctrinal i perquè només eren un mitjà per aconseguir allò essencial que era el ple exercici dels drets polítics.⁹

Després de la derrota liberal de 1823 i fins l'assentament de les bases moderades del règim liberal (1845), una corrua de liberals i republicans catalans, tant des de Catalunya com sobretot des de l'exili o Madrid, proposaren models d'articulació política que desenvolupaven el caràcter federalitzant de les diputacions i òrgans provincials;¹⁰ en d'altres, optaren per alternatives clarament federals, com ara els Genís Quintana, Antoni Puigblanc, Domingo Maria Vila, Ramon Xaudaró, Tomàs Bertran i Soler, Abdó Terrades, Juan Antonio Llinàs, Rafael Degollada, etc. Totes aquestes alternatives sovint han es-

9 Josep M. FRADERA, «La política liberal y el descubrimiento...», *op. cit.*, p. 681.

10 Jordi ROCA VERNET, «Les transferències de la tradició constitucional catalana al liberalisme. Cap a una història global i federalitzant de la nació espanyola», *Recerques*, núm. 67 (2013), pp. 163-178.

tat analitzades de forma aïllada i descontextualitzada, obviant una visió de conjunt sobre les alternatives liberals i republicanes entre 1820-1843 que albiraven una nació que garantís la multiplicació dels òrgans de representació ciutadana en l'exercici de la sobirania nacional. Tampoc s'han interpretat amb relació al que havia succeït a Amèrica i Europa, on es multiplicaven les formes d'organització política territorial que de vegades esdevenien entitats performatives de noves nacions. La perspectiva atlàntica, transnacional¹¹ i global¹² ens pot fer més plausible propostes moltes d'elles formulades a l'exili que havien estat desestimades per la historiografia del segle XIX, en considerar-les heterodoxes. La proliferació d'espais de representació del ciutadà i el seu encaix en l'exercici de la sobirania nacional esdevingué l'element en comú de totes aquelles propostes, que en alguns casos podien evocar realitats territorials identificades amb una comunitat historicocultural i en d'altres simplement afavorir la proximitat entre el ciutadà i els espais de representació que garantís una major participació en les decisions polítiques.

El principal tret distintiu de la formació de l'Estat liberal a Catalunya fou la voluntat que les institucions representatives locals i provincials tinguessin la capacitat d'esdevenir un contrapès de l'acció política de les Corts, multiplicant així els espais d'exercici de la representació nacional i alhora oferint una major projecció a tots els cossos polítics electes. Aquests, tot i no tenir capacitat legislativa, s'entenen com a espais de representació de la ciutadania i, per tant, de sobirania, i les Corts havien d'entendre'ls com a òrgans d'interme-

¹¹ Juan L. SIMAL, «Una perspectiva atlàntica para la historia española en la Era de las revoluciones», *Ayer*, núm. 89, 2013, pp. 199-212; i José M. PORTILLO, *Crisis Atlántica. Autonomía e independencia en la crisis de la monarquía hispana*, Madrid, Marcial Pons, 2006.

¹² Christopher A. BAYLY, *El nacimiento del mundo moderno*, Madrid, Siglo XXI, 2010; Christopher A. BAYLY i Eugenio BIAGINI (ed.), *Giuseppe Mazzini and the globalisation of democratic nationalism*, Oxford University Press, British Academy, 2008.

diació política entre el ciutadà i la nació. Aquesta interpretació de la sobirania nacional inexorablement procedia de la concepció d'aquesta com un dret quasi universal indelegable que es fonamentava en la confluència d'elements nous i vells que s'havien reconfigurat per dotar d'altres significats la sobirania.¹³ Com ha explicat Eva Serra, el sistema polític català de començaments del segle XVIII estava fonamentat en l'establiment de mecanismes de control de les institucions per blindar-se envers l'intervencionisme reial, així com l'homogeneïtzació legislativa del territori, l'esforç per separar política i justícia i l'increment de la capacitat fiscal.¹⁴ Això havia generat, d'una banda, un constitucionalisme català basat en un entramat institucional de contrapesos i, de l'altra, havia condicionat el constitucionalisme liberal, que havia permès l'arrelament de propostes o models de caràcter federal que estaven difonent-se a Europa i Amèrica. A partir del Trienni Liberal i en els anys d'exili els liberals catalans es feren ressò d'aquells models polítics que qüestionaven la concentració de la sobirania i del poder polític en un sol cos. La revitalització de la tradició constitucional catalana durant els primers decennis del segle XIX no pot interpretar-se com un precedent de la Renaixença, sinó que s'ha d'entendre en el seu context cultural i polític, i no pas en funció del relat sobre la decadència de Catalunya que feren posteriorment els renaixentistes un quart de segle després.¹⁵ El constitucionalisme català no despertaria l'atenció del projecte cultural dels

13 Jordi ROCA VERNET, «Democracia y federalismo internacional. Del exilio liberal italiano a los exaltados españoles», Ignacio FERNÁNDEZ SARASOLA (ed.), *Constituciones en la sombra. Proyectos constitucionales españoles (1809-1823)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos Constitucionales-Itinere, 2014, pp. 98-163.

14 Eva SERRA, «El sistema constitucional català i el dret de les persones el 1702/1706», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 26 (2015), en premsa.

15 Josep DOMINGO, «Sobre la Renaixença», *L'Avenç*, núm. 390, 2013, pp. 26-35; Albert ROSSICH, «Els papers de la societat pírca. Una troballa il·luminadora», *L'Avenç*, núm. 391, 2013, pp. 24-35.

renaixentistes, sinó que havia suscitat interès en el moment d'eclosió del primer liberalisme.

L'historicisme moderat a peu de carrer: el palau de la Generalitat i la Universitat

L'experiència política i constituent de Cadis determinà la primera generació de liberals catalans que optà per formular les seves propostes polítiques, respectant el marc legal però eixamplant-ne la interpretació.¹⁶ Els moderats, com feien els seus homòlegs d'arreu de la monarquia, buscaren en el dret nacional que consideraven precedent a la Constitució de 1812 els elements que havien d'acotar l'abast revolucionari de la norma gaditana, i alhora invocaren la història de Catalunya per difondre les virtuts del nou ordre legal. El moderantisme apel·là a la història, concebuda com un discurs lineal i genealògic del canvi que estaven vivint, per interpretar el nou marc constitucional liberal, i per tant es produí una recuperació de les constitucions i lleis catalanes a través de la història política catalana.¹⁷ El constitucionalisme moderat aprofità l'èxit de la producció històrica que hi havia en aquell temps per garantir la coexistència de vells i nous elements en la nova legalitat, generant la seva pròpia historicitat del canvi que estaven vivint els catalans. D'aquesta manera, el moderantisme fou una acurada expressió d'aquelles situacions intermèdies o híbrides de la revolució liberal en què es produí una assignació de nous significats a vells conceptes arran de la coexistència entre tradició i innovació.

16 Jordi ROCA VERNET, «Las Cortes de Cádiz: génesis del liberalismo romántico catalán», *Trienio: Ilustración y Liberalismo*, núm. 61, 2013, pp. 73-124.

17 Jordi ROCA VERNET, *Tradició constitucional i història nacional (1808-1823). Llegat i projecció política d'una nissaga catalana: els Papiol*, Lleida, Pagès Editors, Fundació Ernest Lluch, 2011.

L'historicisme del liberalisme moderat s'ha d'interpretar en aquesta línia i els projectes de recuperació del palau de la Generalitat i de restitució de la Universitat cal analitzar-los com l'expressió més loquaç de l'historicisme liberal.

Durant la primera legislatura del Trienni Liberal, el moderantisme des de la Diputació provincial catalana s'adreçà a les Corts i a l'opinió pública per tal de recuperar el palau de la Generalitat.¹⁸ En aquell procés, la Reial Acadèmia de Bones Lletres, espai cabdal de l'elaboració del nou relat històric i alhora del desenvolupament de la història com a disciplina acadèmica a Catalunya, esdevingué una institució clau per bastir un discurs historicista que enllacés el constitucionalisme liberal amb la història institucional catalana i la seva tradició constitucional. Els acadèmics endegaren algunes iniciatives: impulsar un setmanari, projectar una història de Catalunya i traslladar la seva seu i el seu arxiu al palau,¹⁹ on ja hi havia l'arxiu de la Corona catalanoaragonesa. Aquest procés l'hem analitzat detalladament en d'altres publicacions i ha format part de la recerca de D. Cao i G. Cattini sobre l'existència d'una cultura del constitucionalisme català al llarg del segle XIX.²⁰

L'argumentació historicista dels moderats maldava per demostrar una filiació genealògica entre les velles institucions catalanes i les noves institucions liberals, arribant al punt de mostrar que en la Constitució de 1812 hi havia clares aportacions del constitucionalisme català. També apel·lava a les idees liberals de control, vigilància i denúncia de les infraccions comeses per les institucions per evocar un constitucionalisme català caracteritzat pel control de les institu-

18 Jordi ROCA VERNET, «Pau Claris i la cultura constitucional catalana del Trienni Liberal (1820-1823)», *Manuscrits*, núm. 27, 2009, pp. 161-186.

19 Arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres (ARABLL). Lligall I-III-1, Actes 1821-1823, Junta general del 7 de març de 1822.

20 Giovanni G. CATTINI i David CAO, «La cultura del constitucionalisme i els intel·lectuals catalans del vuit-cents», *Afers*, núm. 77, 2014, pp. 173-193.

cions i pel sentit jurídic de la política.²¹ El propòsit del liberalisme moderat era popularitzar i prestigiar la Diputació provincial, associant-la al renaixement de la pretèrita Diputació catalana sense promoure el restabliment de les antigues institucions catalanes. La insistència dels moderats d'establir una relació filial entre ambdues institucions es nodria de la voluntat d'eixamplar els límits, funcions i competències de la nova Diputació. A partir de la seva interpretació de la Constitució de 1812 creien que la Diputació aconseguiria incrementar la seva autonomia respecte al Govern alhora que reforçaria la seva autoritat sobre els municipis. Els moderats catalans oferien als legisladors del centre tranquil·litat i pau al Principat a canvi de no ingerir-se en el control econòmic i social del seu territori.

Aquesta recerca posa en relleu que rere la voluntat de restaurar la Universitat a Barcelona hi hagué un discurs historicista liderat també pels moderats. L'Ajuntament de Barcelona adreçà a les Corts el 21 de febrer de 1821 una representació²² signada per tots els membres del consistori municipal per retornar la Universitat a la ciutat. La representació insistia a vincular el trasllat de la Universitat a Cervera pel seu lligam a les institucions i constitucions catalanes ja que se l'havia considerat com una institució dependent del Consell de Cent i difusora dels principis del sistema polític català preborbònic, i conclouia que la Universitat podria establir-se a diversos emplaçaments que havien quedat buits després de la reforma dels regulars o bé el palau de la Inquisició després de la seva extinció.²³

21 Jordi ROCA VERNET, «Pau Claris...», *op. cit.*, pp. 166-173.

22 Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), *Representación que dirigió a las Cortes el Escelentísimo Ayuntamiento constitucional de Barcelona sobre erección en la misma de Universidad literaria, demostrando los perjuicios que se seguirán de continuarse exclusivamente en Cervera y las ventajas de planificarse en Barcelona*, citat per Antonio PALOMEQUE, *El Trienio Constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2ª y 3ª Enseñanza*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1970, p. 50.

23 Antonio PALOMEQUE, *El Trienio Constitucional...*, *op. cit.*, pp. 56-57.

El 29 de juny de 1821 les Corts decretaven el Reglament General d'Instrucció Pública que suposà *de facto* el restabliment de la Universitat a Barcelona i la futura desaparició de la de Cervera en no esmentar-se en el Reglament. La sessió inaugural de la Universitat es produí el 12 de febrer de 1822, dia de Santa Eulàlia, i l'emplaçament triat era el Saló de Cent de l'Ajuntament amb la presència de totes les autoritats i corporacions de la ciutat. Resultava evident el significat del dia i el lloc escollit per inaugurar la Universitat restablerta després de 105 anys. Uns dies després, el 16 de febrer, l'Ajuntament llançava una proclama als barcelonins en què demostrava el goig que li produïa la restitució de la Universitat a Barcelona, i alhora recordava que la ciutat havia perdut la institució com a càstig per «haber amado con entusiasmo la libertad y los fueros patrios, y a fin de sumir al Pueblo Catalán en la ignorancia, que es el mayor apoyo de la servidumbre».²⁴ Aquell mateix dia se celebrà l'obertura pública de les catedres, de nou al Saló de Cent on es pronunciaren diversos discursos, però cal fer esment al d'Albert Pujol, titular de la càtedra d'Història eclesiàstica, que parlà en nom de tots els titulars de les catedres. En el seu discurs mostrà com la Universitat estava sota control de l'antic Consell de Cent, que tot i representar les llibertats i drets dels barcelonins era respectuosa amb els monarques:

[...] si los efectos no son al nivel de vuestros deseos, no cedan éstos a las sabias y benéficas de V. E., protestando en esta misma sala del teatro de nuestras antiguas glorias, monumento eterno de los antiguos derechos que con tanto respeto miraron nuestros valerosos monarcas, desde esta sala en donde los Consellers de su Consejo de Ciento disponían y ordenaban en lo tocante a su Universidad literaria, tan favorecida por los Reyes de Aragón como distinguida por Carlos V, desde esta sala cuyas paredes hablan para recordar los ínclitos nombres de

24 Antonio PALOMEQUE, *El Trienio Constitucional...*, *op. cit.*, p. 99.

los Conselleres que a la frente del egército español lograron señaladas victorias en Cerdeña.²⁵

El darrer dia de novembre de 1822 s'instal·là la Universitat de Barcelona i l'Ajuntament de nou s'adreçà als seus conciutadans oferint-los un relat de llibertats perdudes el 1714 i repressió posterior. Un segle després els catalans podien tornar a viure amb llibertat i, per tant, resultava adequada la recuperació de la Universitat. L'endemà, el *Diario de Barcelona*, publicà el discurs del cap polític de Barcelona en què anunciava quins eren els propòsits de la monarquia per liquidar la Universitat el 1716: «vengar el noble orgullo con que sostuvo sus derechos en la guerra de sucesión, de sepultarla en la oscuridad de la ignorancia, y conducirla más fácilmente por este camino a la esclavitud que se le preparaba».²⁶ L'etapa de la Universitat literària de Barcelona va cloure's amb l'arribada dels Cent Mil Fills de Sant Lluís i el retorn al règim absolutista.

Per altra banda, els exaltats reaccionaren davant el discurs historicista moderat renunciant a competir-hi, com quedà palès en la reforma del Saló de Cent quan en les seves parets s'hi pintà l'article 3º de la Constitució de 1812 —el fonament popular de la sobirania nacional— i es destruí la pedra on es podia llegir «Senatus Populusque Barcinonensis»²⁷ que simbolitzava el govern participatiu del Consell de Cent abans que fos abrogat per Felip V. No obstant això, quan els exaltats hagueren de mobilitzar la ciutadania per assolir el control de les institucions, s'abocaren a emprar l'historicisme, tant de matriu castellana —poc efectiu— com de matriu catalana, aconseguint així

25 AHCB, «Acords», fol. 388, 16 de febrero de 1822, signatura i rúbrica de Fr. Alberto Pujol, citat per Antonio PALOMEQUE, *El Trienio Constitucional...*, op. cit., p. 111.

26 Antonio PALOMEQUE, *El Trienio Constitucional...*, op. cit., p. 231.

27 Francesc CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona*, vol. 6, *Geografia General de Catalunya*, Barcelona, Albert Martin editorial, 1916, p. 835.

mobilitzar els ciutadans per enfrontar-se tant als enemics interns com als externs. La conjuntura 1822-1823 havia posat al descobert que l'historicisme no era patrimoni del moderantisme i per això ara es lloaren els comuners, Pau Claris, Joan Fiveller o els almogàvers.²⁸ El Trienni havia demostrat l'efectivitat del discurs històric en la mobilització dels ciutadans, d'aquesta manera, tant a través de moderats com d'exaltats, l'historicisme s'havia estès de la mà del discurs nacional entre els sectors populars de les ciutats catalanes.

La dissolució de l'historicisme progressista als carrers de Barcelona

Durant la segona etapa de la revolució liberal (1835-1839) es produí un procés gradual de segmentació de l'historicisme. Mentre el món moderat se submergí en la fascinació per la història medieval catalana i s'allunyà gradualment de la tradició constitucional dels segles XVII i XVIII, el liberalisme progressista perpetuà un discurs historicista que celebrava les actituds de defensa i resistència dels catalans envers el despotisme o autoritarisme monàrquic sense prendre massa cura de si el rei era de la dinastia dels Àustria o bé dels Borbó, sempre que es produís un enaltiment de la lluita per unes llibertats catalanes. Durant aquells anys trenta, en plena efervescència de la Guerra Carlina (1833-1840), sorgiren poques expressions polítiques del liberalisme progressista que identifiquessin la causa liberal amb la defensa de les llibertats i institucions catalanes que feren els austriacistes durant la pretèrita Guerra de Successió.²⁹ L'historicisme fou més usual en els

28 Jordi ROCA VERNET, «La identitat catalana en la construcció de la nació liberal espanyola durant el Trienni Liberal (1820-1823)», Jordi CASASSAS, *Les identitats a la Catalunya contemporània*, Cabrera de Mar, La Galerada, 2009, pp. 201-237.

29 Pere ANGUERA, *Els precedents...*, *op. cit.*, p. 129.

discursos polítics que evocaven les lleis i el constitucionalisme català en els debats sobre el nou marc legal i territorial del règim liberal.³⁰ Tot i això, es formularen projectes de caràcter historicista com el de la «Coronilla de Aragó» que era una mena de confederació liberal formada per les antigues províncies de la Corona d'Aragó, proposat per la Junta Auxiliar de Barcelona l'agost de 1835 però no trobà ressò en les altres juntes provincials.³¹ Aquesta esdevingué l'expressió més provocadora de la retòrica historicista progressista i tot i ser reanimada l'any següent només aconseguí despertar les pors entre els sectors moderats.³² De mica en mica, el progressisme liberal menys revolucionari abandonà l'historicisme que s'incorporà plenament al desenvolupament d'una cultura liberal romàntica a gust dels nous grups socials emergents, com ho exemplifica paradigmàticament la publicació del primer volum dedicat a Catalunya de l'obra de Pau Piferrer *Los Recuerdos y las Bellezas de España*³³ que inaugurava una etapa definida per interès en la restauració del llegat històric que desencadenaria a la meitat dels anys quaranta una febre monumentalitzadora.³⁴

La mort de Ferran VII i l'establiment d'un règim liberal moderat va fer que l'Ajuntament tornés a reprendre la voluntat de restaurar parcialment algunes de les càtedres de la Universitat sense que això significués el trasllat de la Universitat de Cervera. El consistori municipal dirigí al capità general, José Manso y Solá, una representació per tal que fossin establertes algunes càtedres a la ciutat sota la protecció

30 Pere ANGUERA, *Els precedents...*, *op. cit.*, pp. 171-176.

31 Pere ANGUERA, *Els precedents...*, *op. cit.*, pp. 150-151.

32 Anna M. GARCIA ROVIRA, *La revolució liberal a Espanya i les classes populars*, Vic, Eumo, pp. 368 i 380.

33 Josep M. FRADERA, «La política liberal...», *op. cit.*, p. 689.

34 Josep M. DOMINGO, «El projecte "Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme"», dins Josep M. DOMINGO (ed.), *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme*, Barcelona, Museu d'Història de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2011, pp. 11-76, especialment p. 53.

del capità general, dirigides pel regent de l'Audiència. No cal dir que no s'emprava cap dels arguments historicistes que havien fet els homòlegs una dècada abans. L'argument principal era la dificultat de l'alumnat per accedir a la Universitat de Cervera arran de la Guerra Carlina i quedava en un segon pla l'argumentació historicista. Finalment el 22 d'octubre de 1835 es va dictar una reial ordre autoritzant la creació d'un règim d'ensenyament privat de les càtedres de jurisprudència civil i canònica i eloqüència forense per al curs acadèmic 1835-1836. Finalment, l'1 de setembre de 1837 es decidí el trasllat a Barcelona amb caràcter provisional de la Universitat de Cervera, i el curs 1838-1839 s'inicià a l'antic convent dels carmelites de la ciutat, on residí la Universitat fins que es traslladà el 1871 al nou edifici construït per Elies Rogent a la zona de fora muralles. El 10 d'agost de 1842 el Govern signà un decret per reduir el nombre d'universitats a la monarquia i aprovà la incorporació de les universitats de Cervera i Palma a la de Barcelona. Pocs dies després el regent, Baldomero Espartero, sancionà definitivament el trasllat de la Universitat de Cervera de manera que el curs 1842-1843 la Universitat de Barcelona esdevé l'única universitat de Catalunya. Durant aquella dècada d'estira-i-arronses per aconseguir establir definitivament la Universitat a Barcelona, no es produí un ressorgiment dels arguments històrics i s'apel·là a la continuïtat de la institució restaurada durant el Trienni Liberal a Barcelona. A diferència del palau de la Diputació, abans de 1714 no hi havia un únic espai que aplegués les classes dels Estudis Generals, sinó que aquests es feien a la Catedral, al convent de Sant Francesc o al convent de Santa Caterina, per la qual cosa l'emplaçament exacte de la Universitat mai s'erigí en una demanda concreta. No obstant això, Pau Piferrer en los *Recuerdos y Bellezas de España*, publicat el 1839, quan abordà la història dels espais de Barcelona es concentrà en els antics espais de la Universitat (claustres dels convents de Santa Caterina, Sant Francesc i la Catedral), en el palau de la Generalitat, en el claustre del convent de Sant Pau i en el portal de la casa de la Gralla. L'in-

terès pels espais de la Universitat i pel palau de la Generalitat demostren com aquests s'havien convertit en llocs fonamentals del relat de la història de Catalunya perquè combinaven el component medievalitzant i reivindicatiu i alhora també demostrava com aquests havien perdut rellevància en el discurs progressista imperant durant els anys trenta en què l'anticlericalisme havia relegat a un segon pla les formulacions historicistes, com quedà palès amb la destrucció dels convents de Sant Caterina i Sant Francesc abans que Piferrer escrigués la seva obra. Com a epíleg d'aquest procés cal tenir present que durant el Bienni Progressista (1854-1856), quan la Renaixença encara havia de competir amb d'altres alternatives culturals, fou destruït l'antic palau del segle XVI, la Casa de la Gralla, malgrat les reiterades protestes reproduïdes al *Diario de Barcelona*,³⁵ que ens demostren com a la meitat de segle el liberalisme progressista no compartia l'historicisme conservador i moderat, i alhora com la cultura de la Renaixença englobava propostes historicistes enfrontades radicalment. El liberalisme més radical i popular s'oposarà a la projecció de l'historicisme moderat i progressista de l'espai urbà mitjançant la monumentalització, optant per la destrucció de les icones repressores del seu relat historicista popular, que tant eren els convents com la Ciutadella.

En aquell temps d'agitació i revolució, el discurs historicista havia estat apropiat pel liberalisme popular i gaudia d'una autonomia que el portava a produir les seves pròpies reformulacions, com ho demostra el diari anònim del milicià barceloní que el 10 d'octubre de 1835 escrigué sobre Felip V

[...] que abia estat fatal desgràcia de España y en perticular en la afligidísima Cataluya que tenia los grans pribailegis, y es tirano de Felip Quint

35 Joaquim GARRIGA, «La peripècia de la casa Gralla i un quadern d'Elies Rogent de 1856», *Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts Sant Jordi (RACBASJ)*. *Bulletí*, núm. XVIII, 2004, pp. 211-231.

tots los sorpà y es dexà caragats de grillons y cadenas y un ynfelisos esclaus, y ara pereixia que rompíam las quedenas, que sent bint-i-sinch anys que las portabam.³⁶

L'exemple del milicià demostra com el món popular considerava que el règim liberal havia de posar fi a un sistema despòtic i arbitrari que enfonsava les seves arrels fins a l'adveniment de Felip V i que havia eliminat un règim polític participatiu, de llibertats i privilegis com era el precedent. La idealització de l'etapa anterior als Borbó havia estat fomentada durant la dècada anterior pels moderats a través de l'anhel de recuperació de l'esperit de les constitucions i el dret públic català, i del manteniment del dret privat, i sobretot mitjançant la «devolució» del palau de la Generalitat a la Diputació provincial i la restitució de la Universitat a la ciutat de Barcelona. Tots tres elements foren apropiats pel liberalisme popular per comprovar com el nou règim liberal es construïa revocant les decisions injustes i arbitràries de la monarquia borbònica i reprenia el fil d'una història política catalana que reconeixia la insubordinació i la resistència davant l'autoritarisme monàrquic.

L'historicisme de carrer: l'enderrocament de la Ciutadella

Amb la nova embranzida de la revolució durant el Trienni Esparterista (1840-1843) es va reduir l'abast de l'historicisme entre els discursos i les propostes polítiques dels progressistes respecte al lustre precedent. L'historicisme vinculat a la història política dels segles XVII i XVIII quedà relegat a la producció literària, jurídica o històrica en la

³⁶ Josep M. OLLÉ (ed.), *Anònim. Successos de Barcelona (1822-1835)*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1981, p. 181.

qual autors com Pere Nolasc Vives,³⁷ Pere Mata o Antoni Ribot i Fontseré recreaven el Govern de l'antiga Corona d'Aragó i la defensa de les llibertats dels seus ciutadans davant del despotisme monàrquic.³⁸ Encara, però, quedaven algunes reminiscències de les propostes historicistes dels progressistes dels anys trenta i sorgiren algunes veus que apel·laven a recuperar la «Coronilla de Aragón», clarament deutores de les propostes d'Antoni Puigblanc fetes des de l'exili londinenc.³⁹ La popularitat d'aquelles idees fou tal que el 1842 hi hagué qui observà la possibilitat de treure'n un rèdit econòmic; s'inaugurà aleshores una companyia de diligències amb el nom de «Coronilla de Aragón», que unia les principals ciutats dels antics regnes.⁴⁰ Aquells anys d'agitació i mobilització l'historicisme havia desaparegut de les files progressistes per quedar en mans de demòcrates i sobretot del món popular, com veurem més endavant. Mentrestant, el moderantisme continuava embriagat per la fascinació del món medieval, com ho palesa l'intent de crear uns Jocs Florals que emulessin els que organitzava l'Acadèmia de Tolosa,⁴¹ i qüestionava l'historicisme dels del progressisme liberal que encarnaven figures com Pau Claris. Un bon exemple d'això fou la presentació d'Albert Pujol a la Reial Acadèmia de Bones Lletres «para probar que una buena política hubiera evitado con decoro del Gobierno, la guerra Civil de 1640 y las posteriores que sostuvo Cataluña»,⁴² fent palès el descrèdit que havia adquirit entre el liberalisme moderat l'actitud desafiant de l'eclesiàstic vers la mo-

37 Pere ANGUERA, *Els precedents...*, *op. cit.*, p. 193.

38 Pere ANGUERA, *Els precedents...*, *op. cit.*, p. 199; Josep Maria FRADERA, «La política liberal...», *op. cit.*, p. 688.

39 Jordi ROCA VERNET, «Las Cortes de Cádiz...», *op. cit.*, pp. 120-121.

40 María Elisa SÁNCHEZ SANZ, «Viajeros por Teruel, una introducción a su estudio», *Temas de antropología aragonesa*, núm. 4, 1993, pp. 137-163, especialment p. 143.

41 Josep M. DOMINGO, «El projecte «Barcelona...», *op. cit.*, p. 41.

42 Joaquim MIRET I SANS, «Dos siglos de vida académica», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, vol. 9, núm. 68, 1917, pp. 249-285, notícia del 4 de febrer de 1840, p. 265.

narquia. Les divergències entre progressistes i moderats quedaren paleses set mesos després que Pujol pronunciés aquelles paraules referides als progressistes quan una part d'aquests, la democràtica, col·laboraren amb els milicians, encarnació del liberalisme popular, invocant la història dels catalans per enderrocar la Ciutadella.

La Ciutadella esdevingué una icona de la repressió contra el liberalisme revolucionari, com reflectia el suplement del diari progressista *El Constitucional* que portava per títol *El Sapo y El Mico* i que dirigia el demòcrata reusenc Pere Mata i Fontanet. A la capçalera del suplement, al costat del dibuix del Mico, s'esmentava els espais de la repressió moderada, com ara els enclavaments a l'illot de Pinos a Cuba i les Canàries, on s'havien deportat els líders del progressisme barceloní el 1836 i la Ciutadella, on s'havien empresonat i executat nombrosos liberals i republicans com ara Ramon Xaudaró, a qui el suplement l'esmentava com a màrtir rere l'enumeració dels espais de repressió. A Barcelona, l'únic d'aquells espais de la geografia de la repressió era la Ciutadella i, per tant, la seva destrucció s'erigí en una fita cabdal de l'alternativa del liberalisme progressista i demòcrata. La demanda d'enderrocament de la Ciutadella estava indissolublement lligada a la causa liberal i foren moltes les veus que en demanaren l'ensorrament en cadascun dels moments àlgids del progressisme durant la revolució liberal. El 1839, el periòdic *El Constitucional* publicà una novel·la de fulletó escrita pel metge i erudit Joaquim Salarich Verdaguer, el qual situava la trama a la Guerra de Successió interpretada com un conflicte en clau civil, i convertia en protagonista Antoni Villarroel (catalanitzant-li el nom) i el seu fill. L'originalitat de l'obra es troba en el seu contingut històric poc acadèmic i rigorós però que posa en relleu l'interès que despertava la temàtica pels seus potencials lectors. El fullet també emfasitzava la destrucció i l'opressió que simbolitzà la construcció de la Ciutadella en un moment en què la fortalesa barcelonina s'havia convertit en un espai repressiu de primer ordre durant la «dictadura» del capità ge-

neral, Ramón de Meer. Aquest text fou reeditat pel diari demòcrata *El Popular*,⁴³ en què participaven J. A. Llinàs al costat de Pere Felip Monlau, Josep Oriol Ronquillo i Josep Maria Bonilla,⁴⁴ fruit de la popularitat que havien adquirit les reiterades demandes del poble per a l'enderrocament de la Ciutadella, de les quals el 1841 el diari es feia ressò.

El projecte d'enderrocament de la Ciutadella fou presentat al Congrés de diputats al juny de 1841 per Rafael Degollada i pels també diputats Pau Pelachs, Joan Prim, Francesc Castanys, Joaquim Jau-mar, Gregorio Álvarez.⁴⁵ En aquesta petició es demanava que un cop enderrocada la Ciutadella els terrenys fossin emprats per indemnitzar els propietaris de les gairebé quatre mil cases que s'havien destruït per a la seva construcció, i que el romanent s'emprés per indemnitzar aquells a qui s'havien arrabassat les propietats per la seva condició de liberals entre el 1837 i el 1839. El preàmbul del projecte recordava que en dues altres ocasions l'Ajuntament de Barcelona havia demanat l'enderroc de la fortalesa: la primera d'elles es remuntava a la Guerra Gran (1793-1795) quan la Junta de Comissionats de Barcelona de la ciutat ho demanà al monarca el 1794. L'altra fou durant l'etapa constitucional del Trienni Liberal. El preàmbul de la petició fou emprat en el discurs a Degollada a les Corts en què s'emfasitzava que la Ciutadella havia servit per empresonar herois nacionals com ara Luis Lacy (1817), i també s'havia convertit en una mena d'Inquisició política durant l'època dels règims dictatorials del comte d'Espanya (1827-1832) i del baró de Meer (1837-1839).

43 *El Popular*, Barcelona, 7 al 10 de desembre de 1841, primeres dues pàgines de l'exemplar del diari.

44 Genís BARNOSELL, «Libertad, igualdad, humanidad. La construcción de la democracia en Cataluña (1839-1843)», dins Manuel SUÁREZ CORTINA (ed.), *La Redención del pueblo. La cultura progresista en la España liberal*, Santander, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, 2006, pp. 145-182, especialment p. 169.

45 *El Popular*, Barcelona, del 17 i 24 de juny de 1841, pp. 3 i p. 2, respectivament.

Finalment demostraven que aquella fortificació mai havia servit per frenar l'invasor com va succeir amb l'ocupació napoleònica i la dels Cent Mil Fills de Sant Lluís de 1823, perquè havia estat concebuda per vigilar els ciutadans, i alhora també insistia que el seu enderrocament serviria per eixamplar la ciutat que havia tingut un enorme creixement des dels anys del Trienni Liberal. Resulta significatiu que tots els diputats catalans al Congrés fessin front comú per demanar la destrucció de la fortalesa, fins i tot aquells diputats alineats amb els sectors més moderats. D'aquesta qüestió, se'n feia ressò la premsa democràtica coetània. La reivindicació de l'enderrocament de la Ciutadella fou associada per aquella premsa i per l'opinió pública popular a dues conseqüències més de la Guerra de Successió, com foren la supressió de la Universitat Literària que llavors ja s'havia recuperat, i la fi de les autoritats populars que garantien les llibertats del país i se sustentaven en les constitucions catalanes, representades simbòlicament pel palau de la Generalitat. Així doncs, per al liberalisme popular i per al democràtic, la destrucció de la Ciutadella posava fi a la repressió borbònica que s'havia perpetuat entre el 1714 i el 1839, vinculant la defensa del sistema polític i legal català anterior als Borbó amb el règim de llibertats i drets del liberalisme democràtic. Aquella era una reelaboració popular i democràtica d'un historicisme que s'havia gestat durant els anys del Trienni Liberal i que havia descobert la seva mal·leabilitat interpretativa a la dècada dels trenta amb les alternatives progressistes que també havien volgut enderrocar la Ciutadella, com la que liderà Antoni Giberga quan el 12 de desembre de 1836 va fer la petició a la Junta d'Armament i de Defensa de sol·licitar-ne al Govern la destrucció, sense que la petició prosperés.⁴⁶

46 Albert GHANIME i David CAO, *Antoni Giberga i el liberalisme progressista a Barcelona durant la minoria d'edat d'Isabel II*, Barcelona, Seminari d'Història de Barcelona, 2013, p. 29.

Alguns liberals de Madrid i Saragossa veieren en la destrucció de la Ciutadella la voluntat dels catalans de reconstruir la Corona d'Aragó i recuperar els seus furs per emancipar-se d'Espanya. Evidentment, aquelles pors evocaven el projecte de la «Coronilla de Aragón» dels anys trenta. La resposta des d'*El Popular* no trigà a arribar, quan un articulista recordà que aquestes fabulacions eren emprades per titllar els catalans rebels i poder-los aplicar «legítimament» mesures repressives o d'excepció que havien condicionat la política catalana dels anys trenta. Durant la revolució liberal, els governs de la monarquia, sobretot a finals dels anys trenta i primers quaranta percebran les manifestacions de protesta dels catalans com una expressió de la seva voluntat d'establir un règim liberal federal sobre la base dels antics territoris de la Corona d'Aragó, i això generarà una enorme desconfiança cap a ells. Aquesta situació revifà les pors paranoïques de la monarquia davant qualsevol manifestació de descontentament dels catalans, interpretades durant tot el segle XVIII com una expressió de la voluntat de restaurar les seves constitucions i institucions desaparegudes.⁴⁷ De tal manera, quan la petició d'enderrocament de la Ciutadella de la Junta de Vigilància arribà a les Corts reaparegué el debat a la premsa a ciutats com Saragossa o Madrid i, finalment, s'aprovà la demanda de destruir la part de la fortalesa que amenaçava la ciutat mentre es preservés la resta per a la defensa d'aquesta. Les pors d'una alternativa federal d'una part o tots els territoris espanyols foren alimentades en ocasions pels mateixos catalans, com ho demostren els articles apareguts a *El Corresponsal*, diari madrileny impulsat per Bonaventura Carles Aribau, en què es feia ressò

47 Joaquim ALBAREDA, «Cataluña en la España del siglo XVIII: represión, acomodación y disidencia», dins Jon ARRIETA i Jesús ASTIGARRAGA (ed.), *Conciliar la diversidad, pasado y presente de la vertebración de España*, Bilbao, Fundació Ernest Lluch, Universidad del País Vasco, 2009, pp. 55-75; Lluís ROURA, *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*, Vic, Eumo, 2006.

d'un suposat pla per tal de formar «la Coronilla de Aragón y las provincias vascas de formar un reino libre o independiente, o República federada o lo que salga».⁴⁸

La demora de la resposta de les Corts i del regent, Baldomero Espartero, davant la petició de la corporació barcelonina, va enutjar la ciutadania i va incrementar el desig dels ciutadans d'esfondrar la Ciutadella convertida «ahora más que nunca, como el coloso de la opresión popular, como el único asilo y alcázar de la tiranía, como el abismo donde mil veces se ahogó la voz de los hombres libres.»⁴⁹ Això va contribuir a encendre els ànims dels barcelonins que, després de conèixer que un grup de rebels s'havia apoderat de la fortalesa de Pamplona i des d'allí havia bombardejat la població civil de la ciutat, assaltaren la Ciutadella i forçaren les autoritats locals a iniciar-ne l'enderrocament. L'assalt a la Ciutadella va esdevenir un desafiament a l'autoritat del Govern i als poders de la monarquia, i el posterior enderrocament de la fortalesa s'erigí en la fi d'una icona que simbolitzava un règim d'opressió de les llibertats i el triomf d'una radicalitat liberal popular que responia al caràcter autoritari del Govern.⁵⁰ La confluència del liberalisme popular amb demòcrates i republicans mostrà la popularització de l'historicisme que esdevingué un aspecte cabdal de la revolució centralista, com explicava el conservador director del *Diari de Barcelona* Joan Mañé i Flaquer, el qual escrigué, trenta anys després, que «el pensamiento de la Junta Central era una reminiscencia del espíritu autonómico de los antiguos reinos que formaron la nacionalidad española».⁵¹

48 Pere ANGUERA, *Els precedents del catalanisme*, op. cit., p. 201, n. 10.

49 *El Popular*, Barcelona, 23 de novembre de 1841, pp. 3-4.

50 Josep M. FRADERA, «La política liberal...», op. cit., p. 688.

51 Pere ANGUERA, *Els precedents...*, op. cit., p. 212.

Conclusions

Durant el Trienni Esparterista els demòcrates i els sectors populars interpretaren la petició d'enderrocament de la Ciutadella com la culminació d'un projecte polític liberal democràtic amb retòrica «historicista» després que en els períodes liberals precedents s'hagués aconseguit la devolució del palau de la Generalitat i la restitució de la Universitat a Barcelona. La vinculació entre aquestes tres demandes només s'havia fet palesa en la campanya a la premsa democràtica en pro de l'enderrocament de la Ciutadella. En les dues dècades precedents ni moderats ni progressistes no havien concebut aquelles tres demandes com una proposta global. Amb la destrucció de la Ciutadella, el liberalisme popular i democràtic assolí el lideratge de la transformació urbanística de la ciutat vinculada a la revolució liberal⁵² i també d'alçar els seus propis monuments sobre la icona de la repressió, com ho reflectirà la premsa quan s'apunti, la necessitat d'erigir una estàtua de bronze al general Lacy, davant de la torre de Sant Joan que formava part de la Ciutadella, que es volia preservar per recordar els empresonats però també per la seva vàlua arquitectònica, ja que es considerava «un monumento histórico digno de conservarse».⁵³

El desafiament demòcrata d'alguns progressistes i del món popular amb la destrucció de la Ciutadella generarà una nova historicitat de la revolució que atorgarà historicitat a la continuïtat de les lluites i demandes populars dels catalans davant la monarquia des del segle XVII fins al seu present. La Ciutadella inaugurava als ulls del liberalisme popular una època de repressió que arribaria fins al seu pre-

52 Jordi ROCA VERNET, «Las plazas y la representación de la nación liberal, Barcelona 1820-1857», dins Pere GABRIEL; Jordi POMÉS; Francisco de Paula FERNÁNDEZ (ed.), *España Res publica. Nacionalización española e identidades en conflicto (siglos XIX y XX)*, Granada, Comares, 2013, pp. 11-23.

53 *El Popular*, Barcelona, 25 de desembre de 1841, pp. 2-3, signat per F.F.D.M.

sent, que atorgà a la seva destrucció un component de subversió política que, d'acord amb el seu relat històric, qüestionava la legitimitat de la monarquia liberal i plasmava una alternativa liberal democràtica federalitzant davant d'un govern de tarannà autoritari. La derrota de la revolució centralista (1843) suposà la fi de les alternatives federals o descentralitzades de la construcció del règim liberal espanyol i la inauguració de la Dècada Moderada (1844-1854) en què l'historicisme quedarà relegat del debat polític nacional, però s'estendrà en l'elit dirigent catalana, projectant-se progressivament a l'espai públic a través de la Renaixença. Encara caldrà, però, esperar uns quants anys per enderrocar definitivament la Ciutadella.

Copyright © 2016. Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons mitjançant la qual qualsevol explotació n'haurà de reconèixer els autors, citats a la referència que apareix a l'inici del document.